

שבת קנב

משה שווערד

1. גליוני מנחת חן

גמ' ביום שיועו שומרי הבית אלו הכסלים והצלעות והתעות אנשי החיל אלו שוקים וכו'. כל עיקר אגדה זו בא ללמוד שלא יתגאה אדם בילדותו אם אבריו הם יפים, ויש לו גבורה לעשות מה שלבו חפץ, כיון דכימי הזקנה הם שפלים ונבזים, רק יתגבר על יצרו כאיש לעבודת בוראו, ובזכות זה ייטיב ויצליח גם כעת זקנותו, (עיון יעקב).

2. גליוני מנחת חן

שם בי רב אמר אדלא אכירנא בחישנא. דמצד הוקנה יש איבוד זכרון, ומבקש הזקן אחר דבר שלא נאכד ממנו, כי סוכר שהחפץ אינו בידו, ובאמת הוא בידו, (איי היס).

3. שערם מצויינים בהלכה

דף קנב. שיננא שרי שקיך ועייל לחמך עד ארבעין שנין מיכלא מעלי. מכאן ואילך משתי מעלי. הא דקרי ליה שיננא מפרש בפני שלמה דהתורה נמשלה פעם לאכילה ופעם לשתייה כדכתיב (משלי ט-ה) לכו לחמו בלחמי ושתינו בין מסכתי, והתורה נחלקת לנגלה ונסתר, א"כ י"ל דהנגלה דומה לאכילה שהוא קודם, ואח"כ הנסתר דומה לשתייה אחר האכילה, והנה איתא במס' אבות (פ"ה מכ"ו) בן ארבעים לבינה, וזהו דא"ל שמואל לרב יהודה, עד ארבעין שנין מיכלא מעלי דהיינו נגלות התורה, ואחר ארבעין שנין משתי מעלי היינו הנסתר, ולכן קראו שיננא, כיון שהוא חריף הזהירו שילמוד הרבה גמרא, כי אח"כ יצטרך לנסתר. ע"י מס' חגיגה (יד.) כל בעלי משען לחם אלו בעלי התלמוד, וכל משען מים אלו בעלי אגדה. וכן מפרש הגר"א משלי (פכ"ד-ל) עד ארבעין שנין מיכלא מעלי, היינו נגלות התורה, מכאן ואילך משתי מעלי, היינו אגדות שבהם גנוזים סודות התורה, ע"ש. וע"י בש"ך (יו"ד סי' רמו סק"ו) יש שכתבו שלא ללמוד קבלה קודם ארבעים שנה. וע"י מש"כ

4. שפתי מהן על יורה דעה - סימן רמז

(1) ... גם המקובלים ושאר האחרונים הפליגו בדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמילא כריסו מהש"ס ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמ"ש בן ארבעים לבינה בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בד' חכמי האמת:

5. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנב/א

שם שיננא, שרי שקיך ועייל לחמא... ועוד נראה לי בס"ד רמז לו בזה על לחמה של תורה ועל יינה של תורה, כי שני למודים הם הא' הגרסה וזה נקרא לחם, והב' העיון והסברה וזה נקרא יין, כמו שכתוב [משלי ט' ה'] לכו לחמו בלחמי, תחלה שהוא הגרסה, ואחר כך ושתינו ביין משכתי, לימוד הסברה והעיון, ובא לזרוז בלימוד הגרסה, וא"ל אף על פי שאתה שיננא רצונו לומר חריף ותמצא סימן טוב ויפה בלימוד הסברה והעיון יותר משאר בני אדם עם כל זה תתמיד עתה בלימוד הגרסא, וז"ש שרי שקיך ועייל לחמך הגרסה, ועד ארבעין שנין מיכלא מעלי, מכאן ואילך כיון שנעשה בן ארבעים לבינה שנחלק על

לוח לבו הגרסה ולא ישכחנה אז ירבה עתותיו בלימוד הסברה והעיון, והיינו משתי הוא לימוד הסברה מעלי, גם רמז לפי דרכו שרי שקי"ך גי' ת"ל הם חמשה שמות אלהים שהם הג', ועייל לחמך לחם כף הוא סוד ג' הוי"ת שהם מספר להם הנמשכים מן כתר למתק הגבורות, וכף רמז לכתר בסוד כי מאתך מנוחתם, שצריך לכיין מאת כתר מנוחתם במנחת שבת כנודע:

6. מהרש"א על שבת דף קנב/א

ואמר חזייה דלא סיים מסאני כו'. אינו דומה שהלך יחף אלא דאפשר שהיה ביום שאסור בנעילת הסנדל כמו ביוה"כ או בט"ב.

7. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנב/א

שם א"ל גוזא גוזא תלת אמרת לי תלת שמעת וכו'. הנה אם נדקדק בדברי המין אף על פי שהוא פרט שלשה דברים לא היה בדבריו חסרון אלא אחת, שהיה יחף מפני שהיה אותו יום ט' באב אבל באמת חסרון רכיבה הוא חסרון מעלה ואין זה חסרון ממש, מה שאין כן שלשה שאמר ריב"ק הם שלשה חסרונות גמורים ממש, וגם הם באים כולם ביחד בבת אחת, ולא עוד אלא שהם קבועים בו לעולם ולית להו תקנה, מה שאין כן חסרון המנעל זה לפי שעה מפני שהיה אותו יום ט' באב והוא לובש אחר כך, ואפילו אותו יום יכול ללבוש אם הולך בין הגויים, ולכן א"ל ריב"ק תלת אמרת לי, על דעתך הם שלשה חסרונות אך אתה תלת שמעת שמע כלומר הבן, רצונו לומר תבין בהם איך הם שלשה חסרונות גמורים ואיך הם קבועים כך לעולם והם הדרת פנים וכו', ברוך המקום שמנעו מכולם, שמנעו דייקא דאין לו תקנה להחזירם לו, מכולם דייקא דכולם איתנהו ביה בבת אחת, וזה בשמעו שלשה אלה שפרט לו שהם שלשה חסרונות ממש, והוא לא אמר לו שלשה חסרונות ממש חרה לו, ואמר קרחא מצויינת שהטחת עלי דברים יותר ממה שאמרתי לך כדי לריב עמי, והשיב לו עקירה שליפה שהוא עקור מבנים ואשה ושלוף מן הזקן שאי אפשר להשיג את אלו לעולם, תוכחה היש בפיו דבר להוכיח דאני באמת וצדק דברתי ולא הטחתי דברים יותר מן הראוי, והא דא"ל גוזא גוזא בכפלים רצונו לומר שהוא סריס, שאינו עושה פירות הן ברוחניות, הן בגשמיות מכל וכל:

8. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנב/א

שם מדוע לא הקבלנו פניך ברגל. נראה לי בס"דאף על גב שדבר כן בדרך ענוה, עם כל זה לא הוציא דברים אלו לבטלה אלא דבר נכונה, דידוע כמו שיש אדם שיש לו עין הרע ב"מ, שקווים של עניו מטלים ארס באותו דבר שיסתכל בו, כמו כן נמי יש אדם טוב שיש לו עין טובה אשר קווים של עינים שלו מטילין ברכה וטובה באותו דבר שמסתכל בו. ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר בועז לרות [רות ב' ט'] עיניך בשדה אשר יקצרון, שרוצה שתסתכל בשדה כדי שתטיל בה ברכה, ועל עינים אלו נאמר [שיר השירים ז' ה'] עיניך בריכות בחשבון, רצונו לומר הסתכלות עיניך עושה ברכה אפילו בדבר שנמדד ונמנה שנודע חשבונו כמה, ולכן א"ל מדוע לא הקבלנו פניך, רצונו לומר למה לא באת אצלי כדי שאקביל פניך שאסתכל בפניך ואמשיך לך ברכה וטובה בהסתכלי כך [וגם עוד ר"ל שאני ארויח טוב מן הסתכלות פניך]:

9. שערים מצויינים בהלכה

משים שלום בבית בטל. מאי שייכות זה לאשר לא בא להקביל פניו. ומפרש בהגהות מהרי"ע, דמטעם זה הוא מוכרח להשאיר בבית, שלא יגרם מריבה עמה בצאתו. והיא תשאר בבית לבדה ולא יוכל לפייסה [ועי' במס' יבמות (סב):] היוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו לדבר מצוה. ובכן יהוידע מפרש למה אמר לו זה, שלא יחשוב דהוא חלש מרוב תשמיש שהוא מכחיש האדם, ולכן אמר לו שכבר בטל ואין לו שום תשמיש עתה, אך חלישות זו מחמת רוב הימים של זקנה ממש.

10. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פב - מסכת שבת

זקני ת"ח וכו'. פירש כאשר החומר [נחלש] לעת הזקנה שאז כחות החמרים נחלשים, ומפני חולשם כח השכלי מתגבר, שכן כאשר זה נופל זה קם, שכת החמרי בחזקו ובתקפו אין השכלי בכחו ולעת זקנתו שבטל ונחלש החמרי מתגבר השכלי מעלה מעלה. והפך זה בזקני עמי [הארץ] שכל ענינם ושכלם גופיי ואין להם שכל הנבדל, ולפיכך כל זמן שמזקינין ונחלשו כחות החמריים השכל [שלהם שהוא היולאני] גם כן נחלש, כי שכל שלהם חמרי כאשר ידוע למי שמבין את זה ודברים אלו מבוארים מאוד:

11. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פג - מסכת שבת

כשהם נכנסין וכו'. פי' כי יש [אל הצדיק] מדריגה ודבוק בו יתברך כפי המדה שהיה נוהג בה בהיותו בעולם הזה, וזה שאמר שנותנין לכל צדיק וצדיק מדור לפי כבודו, המדור הזה הוא דבוק אצל הש"י, כי הוא יתברך נקרא מקום שהוא מקומו

של עולם ודירתו. ולפיכך אמר נשותנין לכל צדיק וצדיק מדור לפי כבודו, [ובעולם הזה שהוא עולם הגשמי החמרי היה להם עולם אחד, כי החומר הוא משותף ואחד, ולכך יש מתתפים בעולם הזה, אבל אחר שמסתלק הגשמי נותנין לכל צדיק וצדיק מדור לפי כבודו, ודבר זה בארנו והארכנו במקום אחר.]:

12. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פג - מסכת שבת

קשה רימה למת כו'. אין הפי' שהרימה [הזה] הגשמית [קשה למת, כי דבר זה אינו כלל, רק כי במה ששולט הרימה במת שהוא גופו, ענין זה קשה למת מה ששולט רימה במת שהוא גופו, שכשם ששולט בירמה [גשמית] במת כך מתחבר ענין הרימה אל המת [עצמו] ... ודבר זה אינו תמיד רק עד שנים עשר חודש כך יראה, אמנם לקמן משמע כי בשרו עליו יכאב עד שיתעכל בשרו:

13. מכתב מאליהו [ח"ב, 103-104]

BELOW

14. רמב"ם הלכות אבל פרק יג הלכה ד

מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבילות, ושאר העם מתקבצין עליהן, ואם לא היו שם עשרה קבועין בכל יום ויום מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו. השגת הראב"ד: מת שאין לו וכו' עד מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו. א"א זה אין לו שורש.

15. לחם משנה הלכות אבל פרק יג

מת שאין לו אבלים ... מ"ש רבינו שהעשרה נעשים כאבלים ושאר העם מנחמים להם קשה מנין לו זה דבגמ' שבת (דף קנ"ב א) לא אמרו אלא דהם באים שם ולא שיהיו כמתנחמים ומפני כן השיג עליו הר"א ז"ל בהשגות וכתב שאין לזה שורש ומשמע מדברי רבינו דמימרא דרב יהודה דאמר מת שאין לו מנחמים וכו' ועובדא דהווא דשכיב בשבבותיה תרתי מילי הוה דפירוש המימרא הוא שיביא עשרה שיהיו קבועים להיות כמתנחמים וכל העם באים לנחם להם ועובדא הוה שלא מצא רבי יהודה קבועים שיהיו לעולם שם כמתנחמים ויבואו כל השבעה ימים שם כדרך האבלים אלא בכל יום מקבץ עשרה והיה בא שם ואע"פ שלא היו עשרה קבועים כל השבעה ימים ועשרה שבאו ביום אחד לא היו באים ביום אחר ונמצאו שאין אלו כמתנחמים כיון שלא היו באים כל הימים כדרך האבלים בכל הימים המתנחמים להיות שם כל שבעה והדין השני שכתב רבינו ואם לא היו שם קבועים וכו' יצא לו מעובדא דר"י. ומ"מ לא מצאתי טעם נכון לרבינו מי דחקו לפרש כן דלפי הנראה עובדא ומימרא חד מילתא הוה ואין הכוונה שיהיו העשרה כמתנחמים אלא שיבאו שם להיות במקומו:

16. שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעו סעיף ג

מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל ז' ימי האבילות, ושאר העם מתקבצים עליהם; ואם לא היו שם עשרה קבועים, בכל יום ויום מתקבצים עשרה משאר העם ויושבים במקומו. הגה: ולא ראיתי נוהגין כן. וכתוב במהרי"ל: <ב> נוהגים (ב) להתפלל בעשרה כל ז' במקום שנפטר שם האדם, א והיינו על אדם שלא הניח קרובים ידועים להתאבל עליו, אבל יש לו בשום מקום שמתאבלים עליו, אין צריך (וכזה ראוי לנהוג).

17. שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שפד סעיף ג

[ג] אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן, יכול האבל (ב) להתפלל להוציאן. הגה: ד ד [ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם, אפילו אין אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה (א"ז), והאבל מצטרף למנין (שם)].

18. מהרש"א על שבת דף קנב/ב

בקופסא כו'. ליכא לפרושי דהניחום בקופסא ולא שמשו בהם כלל דא"כ למנ"מ החליקום דאינו דומה דהחליקום דרך פקדון דא"כ הטפשים עשו שלא כהוגן דשולחו יד בפקדון אלא דהחליקום דרך שאלה שישתמשו בהם עד זמן מה ולא קבע להם זמן בפירוש הפקחים שבהם לא שימשו בהם רק שימוש נקי שלא יבואו בגדי מלכות לידי לכלוך וכשיבואו לעשות מלאכה נמבזה קפלום והניחום בקופסא והטפשים עשו בהם כל מלאכתם לימים כו' דהיינו לזמן סוף השאלה וכן הענין בנשמה שהוא הכלי שלא נתנה להגוף רק דרך שאלה לזמן מה כפי הגזרה ולא נקבע לה זמן זה בפירוש:

19. מהרש"א על שבת דף קנב/ב

... ויש בזה המאמר סוד גלגול נשמות שנפש אדם שלא זכה בחייו תנתן עד ג"פ בגוף אחרים אולי יזדכך הנשמה שם... והיינו המשל שינתנו לכביסה אולי יזדכך ויתכבס בגוף אחר היותר נקי וק"ל:

20. שערם מצויינים בהלכה

משל למלך כשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו. מפרש בעיון יעקב, דודאי לא חלק המלך להם להשתמש בהם לצרכי הנאתן כי אין משתמשין כשרביטו של מלך, אלא שחלק להם לשמרון בנקיות וטהרה שלא

21. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנב/ב

שם שחלק בגדי מלכות לעבדיו. נראה לי בס"ד הוא משל לכוחות הנפש אשר מהם תהיה ההשכלה והחכמה לעשות המעשים כולם בעולם הזה, ופקחים שבהם קפלים והניחום בקופסא, המשיל את יראת שמים לקופסא כדכתיב [ישעיהו ל"ג ו'] יראת ה' אוצרו, נמצא היראה נמשלה לאוצר, והם הניחו כל כוחות הנפש בקופסא. רצונו לומר להשתמש בהם בענייני יראת שמים בלבד ולא יעשו בהם תשמיש חיצוני, אבל הטפשים הלכו ועשו בהם מלאכה, ר"ל מלאכת הגשמיות של מותרות ותענוגי עולם הזה, והשכילו מכוחות הנפש השכלה להרע, כמו שכתוב [ירמיהו ד' כ"ב] חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו, וסוף דבר על פקחים הם הצדיקים אשר יתנו כלים הם כוחות הנפש ומלבושי הנפש לאוצר העליון להיות צרורים בצרור החיים, והגופים של הצדיקים ילכו לבתיהם לקבר אחר הפטירה, לשלום ששם יהיו מושכבים בלי רקבון עד זמן התחיה ויחיו ויתענגו על רוב שלום גם הם, אך על הטפשים שהם הרשעים אמר כלים שהם כוחות הנפש ינתנו לכביסה שיתכבסו הן על ידי גהינם הן על ידי גלגול כדומם צומח חי מדבר כל אחד לפי הראוי לו לנקותו, והגופים יחבשו בבית האסורים הוא הקבר ששם מתייסרים ברימה ותולעה עד היותם עפר ממש, ומה שאמר של רשעים זוממות והולכות, פירוש ע"ד שאמרו רבותינו ז"ל עבירה מלפפתו והולכת עמו לגיהנם, והיינו על כוחות הטומאה שנבראו מן העבירות, וכן כאן זוממות בכוחות הטומאה ההם:

22. ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ב

יז ודע כי נפש הרשע אשר כל תאוה לחפצי הגוף בחייו, ונפרדת תאוה מעבודת הבורא ונבדלת משרשיה, תרד במותו למטה לארץ אל מקום תאוה, ותהי תולדתה כטבע העפר לרדת ולא לעלות, אבל יעלוה למרום לדין ולמשפט ולראות איך החליפה מרום בשאול. כאשר יעלו את האבן על ידי כף הקלע ואחרי עלותה למרום תרד בטבעה למטה לארץ, כאשר האבן חוזרת ונופלת לארץ אחרי הזריקה, שנאמר (שמואל א, כה, כט): "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע".

23. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פד - מסכת שבת

נשמתן של צדיקים כו'. מה שהנשמות גנוזות תחת כסא הכבוד, יש לך לדעת כי הצדיק יש לו קשור כפי מדריגתו אשר אינו יוצא מן הדרך הישר והשווי כלל, רק נשאר בדרך הישר והוא נקרא דרך האמצעי, ולפיכך ראויים להיות נשמתם תחת כסא הכבוד תחת רגלי השכינה לא יסורו מאתו ימין ושמאל, והמלאכים נקראים שהם [סובבים] את כסא כבודו כדרך העבדים אשר סובבים כסא מלכותו, אבל הצדיקים הם תחת כסא כבודו אשר אותה הנקודה לא תסור מן הש"י. ולפיכך יש הפרש בין המלאכים ובין הצדיקים, כי המלאכים הם יותר עליון במעלה במה שהם מן העליונים, ומפני זה שייך לומר עליהם שהם סובבים כסא כבודו אשר הוא במרום, אבל מכל מקום יש להם נגד זה, שהרי כל הסובב דבר אחד הוא נבדל ממנו אבל נשמת הצדיקים אשר הם תחת כסא כבודו, וראוי שיהיה תחת הכסא ולא סביב [הכסא], כי תחת הכסא מורה שאינם מן העליונים ממש כמו המלאכים שהם סובבים את הכסא, אבל מכל מקום יש להם מעלה אחרת נגד זה שהם תחת הכסא והכסא עליהם עד שאינם נבדלים כלל מן הש"י, וזהו מעלת הצדיקים. ובודאי דבר זה מעלה עליונה, מורה על ישראל שנקראים בנים והבנים הם כרעיה דאבוהן, ולפיכך הצדיקים הם תחת כסא כבודו כאשר ראוי שיהיה בן /שהוא כרעיה דאבוה:

24. שערים מצויינים בהלכה

משום ודורש אל המתים, ע"י במהרי"ל (הלי תענית) ומובא בבאה"ט (הלי ר"ה סי' תקפא) דאל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השי"ת שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה וכתב בשו"ת מנח"א (ח"א סי' סח) דכוונת המהרי"ל דלא ישים מגמתו שהמת יושיעו באיזה כח, דזה עון פלילי, וגם הוי כמו מתפלל אל אמצעי כו', וכשמבקש מהמת שימליץ טוב בעדו להשי"ת בשמי מעלה, גם המהרי"ל מודה דאין בזה חשש, עיי"ש בדבריו שהארץ בזה. ועי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קסו) ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רצג) וע"ע מה שהארכנו בזה בסוטה (לד: ד"ה והלך).

25. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פה - מסכת שבת

וכל מי שיש בו קנאה הוא חסר שאם לא היה חסר לא היה מקנא במה שיש לאחר, אבל בשביל שיש קנאה בלבו כאשר יראה דבר מעלה וכיוצא בזה [בחבירו] יש בו קנאה, שהוא אדם חסר, הפך מה שאמרנו למעלה (קל"ט, א') בשכר וראך ושמח בלבו

שהיה שלם [בלבו] ולא היה מקנא על אדם, ואדם שיש בו קנאה שהוא חסר בודאי עצמותיו מרקיבין, כי החסר נחסר לגמרי, אבל מי שאין קנאה על אחר בלבו מסתפק במה שיש לו והנה הוא שלם בעצמו, ואדם כזה אין עצמותיו מרקיבין כי השלם יש לו קיום, ודבר זה בארנו במקומות הרבה מאד כי השלם הוא מקוים ועומד: כלל הדבר כי מי שיש קנאה בלבו דבק בו החסרון וההעדר, שאם לא היה דבק החסרון והעדר לא היה מקנא על מה שיש לזולתו מן המעלה והיה משמח בשלו, ומאחר שהוא בעל העדר מקנא באחר וחפץ באותו דבר, ולפעמים אינו חפץ כלל באותו דבר שיש לזולתו רק שהוא מקנא בזולתו שאינו רוצה שיהיה לזולתו מה שיש לו, ודבר [זה] עוד יותר בעל העדר שחפץ שלא יהיה לחבירו מעלה. ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד פו - או ממון או מה שיהיה והנה הוא בעל העדר לגמרי. ולא תמצא מדה בכל המדות שהוא נחשב יותר בעל העדר, ממי שנמצא בו הקנאה [על דבר שיש אל] זולתו עד שלא יהיה לו מה שיש לו, הפך אהרן שהיה שמח בגדולת [אהרן] [אחינו] [ואדם כזה] הוא שלם לגמרי והוא דבק בשלימות, ומפני שהוא דבק בשלימת הוא שמח בשלימת זולתו, ומפני זה היה זוכה לחושן המשפט כי בשביל חושן המשפט היה שורה רוח הקודש על הלב ששם חושן המשפט והיה [מגיד] עתידת ואין זה רק מצד השלימות שבלב, כי מי [שיש בו] החסרון וההעדר דבק בחמרי [שהחמרי הוא חסרון] כאשר בארנו פעמים הרבה מאוד, וכאשר היה לו לב שלם בלתי בעל קנאה ראוי היה לחושן המשפט, גם בשביל המשפט הוא השלם ואין דבר שהוא יותר שלם מן המשפט, שאם היה חסר מה, היה [חסר] מן המשפט [ודבר זה בארנו ג"כ פעמים הרבה שאין דבר שלם מן המשפט], ולכך לא היה זוכה לחושן המשפט רק כאשר היה לו שלם אשר אין דבק בו קנאה המורה על החסרון וההעדר:

26. מכתב מאליהו [ח"ב, 103-104]

והנה האדם בודאי אחראי בעד בחירתו הרעה, כל נסיון הניתן לאדם אמנם ביכולתו הוא לעמוד בו, ובידו להתגבר על כל הגורמים והמסיתים החיצוניים והפנימיים המתיצבים לו בדרך, ואם לא התגבר עליהם, הריהו חייב בדינו ית', אך אם יביטו על האדם במדת הדין כזאת ימי יצדק לפניך בדין י'. אבל הנה כל ענין האחריות הוא ענין יחסי, והיינו באינו חומרת הדין מסתכלים על החטא, [תע"כ מבקשים מלפניו ית' שיביט עלינו ע"פ מדת הרחמים, שיתחשב גם בקושי הנסיון ובגורמים לחטא, וכן מצינו שנקטלו כל עדת ישראל בעצת קרח, שאמר הקב"ה למשה ואהרן "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרע", שנתחייבו כל ישראל ח"ו מפני שנשמעו להסתתר של קרח; אך משה אמר בתפלתו "האיש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף י", פירוש: שביקש מלפניו ית' שיביט בהם במדת הרחמים, שעל כל פנים לא מעצמם חטאו ויש לתלות הכל בקרח שהוא הגורם להם, ודרגות רבות יש למבט זה של רחמים, רחמים אחר רחמים, עליונים ונשגבים, עד שיש גם גדר של "רצוננו לעשות רצונך אלא ששאר שבעיסה (היצה"ר) ושעבוד מלכיות מעכבים", שאם קיימת באדם התשוקה הפנימית לעבדו ית' בטרה ולשתחרר מגלות היצר הרע, מאריך לו הקב"ה ברחמיו ומגדיל במשפטו את חשיבות הגורמים לחטא, עד כדי כך שמחשיב לו כאילו היצר המלכיות גרמו הכל, וא"כ לבסוף כביכול כאילו

אחריות יחסית

✓ ויש להתעמק בענין עוד יותר. הנה שתי הבחנות ישנן בחטא (א) טמטום הלב הנגרם על ידו, כאו"ל "עבירה מטמטמת לבו של אדם"; שנעשה החוטא טמא ומגושם, תיקונו — אם מת בלא תשובה — בחיבוט הקבר, שגדרו שנסשו חפצת לחזור וליכנס בגוף כדי ליהנות עוד, ובכזר זאת ממנה; וצערה רב מאד, כאו"ל "קשה רמה למת כמחט בבשר החי" (ברכות י"ב); אך ברקבון הגוף נרקבים לאט לאט הטומאה והטמטום והתאוה, וזהו תיקונו, (ועי' משי"כ לעיל בביאור ענין "כף הקלע" ב) בחינת העוול שעשה החוטא גם בשעת חטאו ומרדו, תיקונו — כשמת בלי תשובה — גיהנם; החרטה האיומה הממלאת אותו בהשיגו שבמקום קידוש ה' שהיה תכליתו, גרם חילול ח"ו ונשאר הוא בהעדר ובחסרון, וצערו הגדול הוא תיקונו, כי בענשו מתגלה אמתת משפטו ית', וענשו נמשך עד שבגילוי הוה נשלם כל החסר בקידוש ה' ע"י חטאו.

נוטל האחריות על עצמו — על מדות הנתנתו ית', וזה ביאור משי"כ המהר"ל (מובא לעיל באות ח'—ט') שהקב"ה מניח החטאים על לבושיו, שהם כידוע מדותיו ית', אבל הרי אדומים הם, פי' שנשאר החילול, שעבר האדם על רצונו ית', ואומר שהקב"ה מכבסם, כי מצדו ית' לא יתכן חילול, כי סבלו עלבון החטא הרי זה עצמו גילוי גדול של חסדו וענותנותו ית', שהרי למען התחסדו עם בראיו סובל כביכול חילול כזה, וממילא אין כאן עוד חילול אלא קידוש ה' עליון ונשגב.

אבל כל זה לא נאמר אלא לענין ההבחנה השניה שבחטאים — האחריות עבור החילול, לתיקון הטמטום צריכים לתשובה שלימה; וגם הדבקות הפנימית אינה עולה לידי התגלות אלא בתשובת האדם, וזוהי שיטת החכמים, שאין יום הכפורים מכפר אלא עם תשובה.